

Danefæ og ”Omhu-tillæg” – hvad er meningen?

Af Peter Vang Petersen, Nationalmuseet – den 19.3.2010

(bragt i Detectingpeople.dk den 5.10.2010)

Nationalmuseet hører ofte fra folk, som undrer sig over det ”omhu-tillæg”, som nævnes i flere af museets breve til danefæ-findere. De fleste breve bliver skrevet af undertegnede, som derfor også må være den nærmeste til at forklare baggrunden.

Nationalmuseets behandling af danefæ prøver at nå to hovedformål:

At oldsagerne bliver indsamlet og bevaret til gavn for den arkæologiske forskning og formidling; og

At både findere, lokalmuseer og Nationalmuseet får størst mulig glæde og udbytte af samarbejdet uden overflødig dobbeltregistrering.

Som led i Nationalmuseets behandling af danefæ-sager får finderens altid et ’danefæbrev’, som kort gør rede for fundets kulturhistoriske værdi og ikke mindst for størrelsen af den fastsatte danefæduer. Angivelsen af danefæduer er ofte ledsaget af en bemærkning vedrørende den omhu, som er udvist ved indsamlingen. Omhu er nemlig i danefæloven fremhævet som et af de forhold, som kan lægges til grund for fastsættelsen af beløbets størrelse:

Nationalmuseet udbetaler en godtgørelse til finderens. Godtgørelsen fastsættes af Nationalmuseet under hensyn til det fundnes materialeværdi og sjældenhed samt til den omhu, hvormed finderens har sikret fundet. (Danefælovens Stk.3)

Loven giver altså mulighed for at justere størrelsen af danefædueren ud fra en vurdering af finderens håndtering af fundet. I den forbindelse kan omhu (eller mangel på omhu) vedrøre flere forhold: finderens forsigtighed ved fremdragelse og håndtering, nøjagtighed ved angivelse af fundsted, ildhu ved opsporing af nye fundsteder, omhyggelighed ved indsamling af smågenstande til belysning af fundstedets karakter osv. Ikke mindst sidstnævnte form for omhu har i de senere år fået speciel betydning ved udmålingen af danefæduer.

Detektorfund af danefæ begyndte for alvor at dukke op i 1980erne, hvor Olaf Olsen var rigsantikvar. Det blev dengang besluttet, at alle metalfund, som kunne dateres til oldtiden, måtte anses for danefæ, og Olaf Olsens meget konsekvente linje vedr. privatfolks fund af metalsager har utvivlsomt æren for den meget positive drejning, som detektorarkæologien har taget i Danmark. Også dengang spillede finderens omhu en rolle ved udmålingen af dusører, men slet ikke i et omfang som det er tilfældet i dag.

I begyndelsen blev mange fund indleveret direkte til Nationalmuseet, men i 1990erne udvikledes den praksis, at det var lokalmuseerne, der som rigsantikvarens repræsentanter kom til at varetage modtagelsen og den videre forsendelse af eventuelle danefæfund til Nationalmuseet. Samtidig kunne lokalmuseet medsende deres vurdering af finderens omhu, og i de fleste tilfælde blev fundene også registreret i lokalmuseets samling, inden de sendtes videre til Nationalmuseet.

Igennem 1990'erne og 2000'erne begyndte mængden af indsendte danefæ at skabe arbejdsmæssige problemer for Nationalmuseet. Samtidig kunne der konstateres en omfattende dobbeltregistrering af de indleverede detektorfund, idet de blev nummereret og beskrevet både på lokalmuseet og på Nationalmuseet. Derfor indførte Steen Hvass efter sin tiltrædelse som rigsantikvar i 1996 nogle skærpede krav, som medførte, at ca. en tredjedel af de indsendte sager efter vurdering blev returneret til lokalmuseet uden yderligere danefæbehandling.

Yderligere stramninger blev nødvendige, og siden 2003 er de fleste småsager, som ikke kan udløse en danefævurdering på mindst 300,-kr., blevet returneret til lokalmuseet uden videre behandling. I de tilfælde, hvor der i en indsendt portion mangler stykker af højere kvalitet, så bliver det højest vurderede stykke erklæret for danefæ. En ligearmet fibula, som kun er vurderet til 250 kr., kan altså godt blive erklæret for danefæ, hvis den indgår i et fund, hvor der ellers kun foreligger småsager. I rigere fund med højere vurderede stykker vil en tilsvarende fibula bare udløse et omhu-tillæg på 250 kr. I alle tilfælde bliver der til danefædusøren for de 'anerkendte' danefæ lagt 'omhu-beløb', som beregnes ud fra en samlet vurdering af de returnerede småstykker.

Nationalmuseet folder 'Hvad er danefæ' siger udtrykkeligt, at som danefæ skal regnes: 'bronzegenstande fra oldtid og middelalder' samt 'blyvægtlodder, støbemodeller, tenvægte, pilgrimstegn, runebeve, segl og klædeplomber'. Her er der i princippet ikke nogen begrænsning mht. størrelse eller udseende, og når museet alligevel vælger at sortere indsendte detektorfund ud fra de nævnte kriterier, så skyldes det alene ønsket om at undgå overflødig musealt bureaukrati.

Nationalmuseet er nemlig fortsat interesseret i, at der indsamles så mange daterbare oldsager som muligt, og for at understrege vigtigheden af en sådan indsamling bliver det i danefæbrevene nøje specificeret, hvorledes dusøren er forhøjet ved tillæg for udvist omhu. I de fleste tilfælde svarer størrelsen af omhu-tillægget til det beløb, som de returnerede småsager ville have udløst i danefædusør, hvis ikke de omtalte stramninger var blevet indført. Omhu-tillægget giver altså fuld kompensation for det "tab" af danefædusør, som den nugældende praksis ellers vil påføre finderne.

En absolut forudsætning for den beskrevne praksis er, at de returnerede småsager forbliver i lokalmuseets besiddelse. Det siger sig selv, at Nationalmuseet ikke kan honorere indsamling af fund, som leveres tilbage til finderne. Det er småfundenes rolle som 'garniture' for danefæ-stykkerne, som gør deres indsamling og bevaring så vigtig, at man med rette kan gøre sagen til et spørgsmål om omhu. Kun som en blivende del af museernes samlinger kan småfundene beholde deres værdi for den kulturhistoriske vurdering af fundpladsernes karakter. En anden grund til at beholde småsagerne i museal varetægt (sammen med de erklærede danefæstykker) er, at man på intensivt afsøgte fundpladser ofte har mulighed for at sammenføje fragmenter af sønderpløjede genstande. Det er derfor vigtigt, at alle metalfund fra samme fundsted, – såvel danefæstykker som uanseelige småfragmenter opbevares samlet.

Nationalmuseet deponerer næsten alle de indsendte fund på det lokale museum, uanset om der er udbetalt danefægødtgørelse eller omhu-tillæg for dem. Forskellen er kun, at danefægenstandene principielt er Nationalmuseets ejendom, mens de øvrige genstande tilhører lokalmuseet.

Vurderingen af indsendte fundgenstande beror altid på en konkret arkæologisk vurdering af såvel genstand som fundsted. Dette betyder f.eks., at detektorfund fra nye eller relativt fattige lokaliteter ofte vurderes lidt højere end tilsvarende fund fra gammelkendte og fundrige pladser. Fundenes sjældenhed, bevaringstilstand eller specielle udformning er også parametre, som har betydning for vurderingen af en genstands danefævværdi.

Der kan selvfølgelig ske smuttere, men i princippet er det sådan, at samtlige indleverede metalgenstande fra oldtid og middelalder udløser en udbetaling til finderens – primært i form af danefæddusør og sekundært som kontant anerkendelse af den omhu, som er udvist ved indsamlingen af småsager på fundstedet.

Igennem jævnlig justering af danefælovens administration søger Nationalmuseet at opretholde et frugtbart samarbejde mellem detektoramatører og lokalmuseer. Den beskrevne udbetaling af omhu-tillæg er tænkt som et tiltag i denne retning og tjener alene det formål at gøre lovens administration så enkel som mulig. Bureaukratiet bør holdes nede, og museernes sparsomme kræfter skal koncentrerer om analysen af de mange nye spændende fund og fundsteder. På den måde vil det forhåbentlig fortsat være muligt at bruge Danmarks gamle danefælov som en vigtig løftestang i museernes samvirke med amatørerne om at afdække vort lands eventyrlige fortid.